

Zatezne kamate

Gordana Muraja, magistra prava

Najčešće određenje o kamatama govori kao o naknadi za korištenje tuđeg novca, odnosno cijeni upotrebe tuđih novčanih sredstava. Prema različitoj ulozi i različitim značajkama u praksi se pojavilo više vrsta kamata čija pravna priroda može biti - i jeste - vrlo različita. Mi ćemo u se ovom članku baviti zateznim kamatama i njihovim uređenjem u važećim propisima.

1. Što je zatezna kamata

Budući da se zatezna kamata obračunava i naplaćuje u slučajevima kada dužnik kasni s ispunjenjem svoje obveze, pravna je teorija definira kao plod korištenja novčanih sredstava sastavljen od dva dijela. Dio njene vrijednosti predstavlja cijenu upotrebe kapitala / vrijednosti usluge ili obveze, a dio je "kazneni" dodatak zbog neurednog ispunjenja obveze.

Izrazi *zakonska kamata* i *zakonska kamatna stopa* najčešće se poistovjećuju upravo sa zateznim kamatama iako Zakon o obveznim odnosima¹ (dalje ZOO), koji je osnovni izvor pravnih pravila za zatezne kamate, i za druge vrste kamata određuje način ugovaranja i primjene. Spomenimo samo ugovorne kamate za koje ZOO određuje najvišu stopu koja se može ugovoriti, a koja se utvrđuje u odnosu prema zateznim kamatama. Dakle, i za ugovorne kamate mogli bismo reći da su zakonske.

Razlog zbog kojeg pod pojmom *zakonske* uglavnom podrazumijevamo zateznu kamatu možemo pronaći u tome što ZOO ne samo da uređuje pitanje njene primjene i obračuna nego i određuje mehanizam po kojem se određuje najviša stopa zatezne kamate.

Kod ugovornih kamata, iako ih ZOO uređuje² pa i njihovu najveću ugovorenu stopu vezuje za zateznu kamatu, ipak nema utvrđenog postotka ni iznosa te njihova visina zavisi od ugovora koji su zaključile ugovorne strane.

¹ Narodne novine, broj 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15.

² Ugovorne kamate uređene su čl. 26. ZOO

Razlika također slijedi i iz toga što se ugovorne kamate mogu, ali i ne moraju ugovoriti. Za razliku od ugovornih, obveza za isplatu zatezne kamate nastaje po samom zakonu i nije je potrebno ugovarati.

2. Pravo na zatezne kamate

Odredbe o zateznim kamatama nalazimo u Zakonu o obveznim odnosima. Mnoge su njegove odredbe dispozitivne naravi, što znači da ugovaratelji mogu svoje odnose urediti i drugačije nego što ih uređuje ZOO. Ali ako ugovaratelji nisu iskoristili slobodu drugačijeg uređivanja na njihov se odnos primjenjuju odredbe Zakona o obveznim odnosima.

Sve rečeno ipak ne vrijedi kad govorimo o zateznim kamatama. U uređenju zateznih kamata zapravo je malo toga što bi stranke mogle urediti i drugačije.

Odredbe o zateznim kamatama nalazimo u člancima od 29. do 31. ZOO. Tekst započinje utvrđenjem³ da dužnik koji kasni s ispunjenjem obveze duguje, pored glavnice, i zatezne kamate. Da se radi o odredbi prisilnog propisa vidimo iz obveze koja je vrlo jasno, izrijekom utvrđena samim zakonom. Ovo je klasični primjer "strogog propisa", kako se takav način normiranja naziva u metodologiji prava⁴. *"Strogi propisi znače da se moraju primijeniti onakvi kakvi jesu, čim su za to nastale potrebne pretpostavke."*

Vidimo da je osnovna pretpostavka da dužnik kasni s ispunjenjem obveze, odnosno da obvezu nije ispunio u roku dospijeca. Upravo zbog ovog prava vjerovnika, da zahtijeva plaćanje zatezne kamate za nepravovremena plaćanja, na svakom izdanom računu poželjno je navesti rok u kojem račun treba biti plaćen, odnosno navesti datum dospijeca.

Članak 30. ZOO izričito uređuje da vjerovnik ima pravo na zatezne kamate bez obzira na to je li pretrpio kakvu štetu zbog dužnikova zakašnjenja, a ako je njegova šteta veća od iznosa koji bi dobio na ime zateznih kamata, ima pravo zahtijevati razliku do potpune naknade štete.

2. Kako se utvrđuje koja će se visina stope zatezne kamate primijeniti

Visina stope zatezne kamate utvrđuje se u prvom redu prema tome tko je subjekt poslovnog odnosa u kojem je nastala obveza na plaćanje kamata. Tu vidimo jasnu razliku između osoba

³ u stavku 1. članka 29.

⁴ Mihajlo Vuković, Đuro Vuković: Znanost o izradi pravnih propisa - Nomotehnika, Informator, Zagreb, 1997.

koje obavljaju neki oblik registrirane djelatnosti, odnosno bave se bilo kojom vrstom poslovanja, od fizičkih osoba. U primjeni su dvije stope koje se određuju od iste polazne veličine, a razlikuju po tome što se na tu polaznu veličinu dodaje više ili manje postotnih poena.

2. Zatezne kamate prema vrsti odnosa

Odnosi iz trgovačkih ugovora

Trgovačke ugovore zaključuju trgovci međusobno, a pod tim pojmom ovdje se podrazumijevaju obrtnici koji obavljaju samostalnu djelatnost, slobodna zanimanja koja se po naravi djelatnosti koje obavljaju mogu svrstati u trgovce, trgovačka društva osnovana u skladu sa Zakonom o trgovačkim društvima te fizičke osobe koje su registracijom u sudskom registru dobile status trgovca pojedinca.

Trgovac pojedinac je fizička osoba koja samostalno obavlja gospodarsku djelatnost u skladu s propisima o obrtu i upisana je u sudskom registru kao trgovac pojedinac u skladu sa Zakonom o trgovačkim društvima. Fizička osoba koja se bavi obrtom može zatražiti upis u sudski registar pod uvjetom da njezin godišnji prihod prelazi iznos od 2 milijuna kuna. No obrtnik je dužan zatražiti upis u sudski registar ako mu je godišnji prihod veći od 15 milijuna kuna.

Dakle, odnosi iz trgovačkih ugovora su svi oni kod kojih obje ugovorne strane svoj odnos uspostavljaju radi obavljanja nekog od oblika trgovačke djelatnosti. U svakodnevnom govoru izvan poslovnog, ali i u poslovnom kontekstu nazivom trgovina najčešće označavamo mjesta na kojima se odvija maloprodaja. Iz toga slijedi i navika da osobe koje na tim mjestima rade nazivamo trgovcima. Ipak, osnivanje i neki aspekti poslovanja pravnih osoba kod nas su uređeni Zakonom o trgovačkim društvima, a i ZOO koristi taj izraz da bi njime na općenit način označio one koji obavljaju neki oblik registrirane djelatnosti.

No ovo rješenje ima i neke nedostatke. Naime, nisu svi oblici samostalnih djelatnosti obuhvaćene izrazom trgovac niti se smatra da oni svi to mogu i biti. Osobe koje se bave slobodnim zanimanjima uređenima posebnim propisima smatraju se trgovcima samo ako je to u tim propisima određeno. Tako, primjerice, individualni poljoprivrednici nisu trgovci, a nisu ni odvjetnici osim ako se udruže u odvjetničko društvo. Iz toga slijedi da osobe koje se ne smatraju trgovcima ne ostvaruju tu povlasticu na višu stopu zatezne kamate koju ZOO trgovcima jamči.

Ugovorni odnosi između trgovca i osobe javnog prava

Kad uzmemo u obzir određenje trgovca kojim smo se bavili u prethodnom odlomku vidimo da ZOO ističe da se njegove odredbe odnose i na odnose koje trgovci zasnivaju s osobama javnog prava.

Sâm ZOO osobe javnog prava definira čl. 26. st. 6. kojim utvrđuje "*U smislu ovoga Zakona osobe javnog prava su osobe koje su obvezne postupati po propisima o javnoj nabavi, osim trgovačkih društava.*"

No osim ove odredbe, definiciju osoba javnog prava nalazimo i u odredbama posebnog zakona, odnosno Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi⁵ koji čl. 3. st. 1. točkom 2. ovog Zakona utvrđuje da su "*osobe javnog prava javni naručitelji kako su uređeni propisima o javnoj nabavi*".

Kad ovu odredbu proslijedimo do važećeg Zakona o javnoj nabavi⁶ vidimo da članak 6. utvrđuje da su javni naručitelji Republika Hrvatska, odnosno državna tijela Republike Hrvatske. Tijela javnog prava ovaj zakon definira kao subjekte koji imaju pravnu osobnost, osnovana su posebno u svrhu zadovoljavanja potreba u općem interesu, koje nemaju industrijski ili trgovački značaj, i u iznosu većem od 50% financira ih i njima upravlja javni naručitelj.

Indikativni popis javnih naručitelja na portalu javne nabave objavljuje Ministarstvo gospodarstva. Dakle, uvid u navedeni popis omogućava nam razlikovanje javnih naručitelja.

"Ostali odnosi"

Osim navedenih trgovačkih ugovora i ugovora između trgovca i osobe javnog prava, kad ZOO utvrđuje razgraničenje prema visini stope, on samo utvrđuje da se u *ostalim odnosima* primjenjuje kamatna stopa koja se uvećava za određeni (manji) broj poena.

Po prirodi stvari, u ovoj će se skupini naći svi oni koji nisu trgovci ni osobe javnog prava, odnosno fizičke osobe. Da bismo ovaj dio raščlanili do kraja trebamo navesti da se u kategoriji *ostalih odnosa* nalaze svi ugovorni odnosi između osoba od kojih barem jedna nije trgovac, dakle da se ova odredba primjenjuje na odnos trgovca i fizičke osobe, što je svakodnevna i sveprisutna situacija u kojoj se kao potrošači nalazimo nasuprot nekog ponuđača roba i usluga. No iz upotrijebljene formulacije slijedi da se manja kamatna stopa primjenjuje i na odnose između trgovaca ako se ne radi o trgovačkom ugovoru, a isto tako će se manja kamatna stopa iz "ostalih odnosa" primijeniti i, primjerice, kod svih izvanugovornih odnosa.

⁵ Narodne novine, br. 108/2012., 144/2012., 81/2013., 112/13., 71/15. i 78/15.

⁶ Narodne novine, br. 120/16.

3. Utvrđivanje visine stope zatezne kamate

Stopa zateznih kamata, kako to određuje čl. 29. st. 2. ZOO, utvrđuje se za svako polugodište i to uvećanjem prosječne kamatne stope na stanja kredita odobrenih na razdoblje dulje od godine dana nefinancijskim trgovačkim društvima izračunate za referentno razdoblje koje prethodi tekućem polugodištu.

Podatak o prosječnoj kamatnoj stopi za referentno razdoblje utvrđuje Hrvatska narodna banka koja ga je dužna svakog 1. siječnja i 1. srpnja tekuće godine objaviti u Narodnim novinama. Referentno razdoblje za objavu na dan 1. siječnja obuhvaća razdoblje od 1. svibnja do 31. listopada, a referentno razdoblje za objavu na dan 1. srpnja obuhvaća razdoblje od 1. studenoga do 30. travnja.

Visina kamatne stope prema vrsti odnosa

Spomenuta razlika u visini kamatne stope zavisna je od vrste odnosa, odnosno osobe koja ostvaruje pravo na kamatu, a nastaje tako što ZOO utvrđuje da se prosječna kamatna stopa za referentno razdoblje uvećava za pet, odnosno za tri postotna poena.

Zadnji podatak koji se primjenjuje upravo za ovo razdoblje u kojem se sada nalazimo i to od 1. srpnja 2017. godine, a objavljen je u Narodnim novinama br. 64/2017., utvrđuje da je prosječna referentna kamatna stopa 4,41%.

Kada navedeni postotak uvećamo za 5 postotnih poena, dobijemo da se na odnose iz trgovačkih ugovora te ugovorne odnose između trgovca i osobe javnog prava primjenjuje kamatna stopa u visini 9,41% godišnje.

Ako navedenu prosječnu kamatnu stopu uvećamo za 3 postotna poena, dobivamo da je kamata u ostalim odnosima u visini 7,41% godišnje.

Navodimo samo trenutno važeću stopu kao ilustraciju teme o kojoj govorimo. Konkretnim stopama nećemo se u ovom članku više baviti jer na kraju TIM4PIN magazina, u odjeljku TIM4PIN INFO možete pronaći tablicu s kamatnim stopama po razdobljima njihova važenja.

Razdoblje na koje se odnosi utvrđena visina kamatne stope

Referentna vrijednost izražena kao prosječna kamatna stopa na stanja kredita odobrenih za razdoblje dulje od godine dana nefinancijskim trgovačkim društvima uvedena je u zakonsku regulativu Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima objavljenima u Narodnim novinama broj 78 iz 2015. koje su stupile na snagu 1. kolovoza 2015. U navedenom

je razdoblju podatak o visini referentne vrijednosti objavljen pet puta i svaki puta je referentna stopa drugačija. Posljedica je da se visina stope zatezne kamate mijenja svakih šest mjeseci. Ovakvo uređenje ozbiljno dovodi u pitanje utvrđenje stavka 7. članka 29. da se stopa zateznih kamata odnosi na razdoblje od jedne godine.

Prije stupanja na snagu navedenih izmjena kao referentna veličina koristila se eskontna stopa Hrvatske narodne banke. Iz objavljenih podataka⁷ možemo vidjeti da je eskontna stopa (bila) manje podložna izmjenama pa su postojala duža vremenska razdoblja u kojima je visina stope ostajala ista. Iako je nepromjenjivost eskontne stope dovela do toga da je visina stope duže vrijeme bila nepromijenjena, i tada se podatak objavljavao svakih 6 mjeseci pa zapravo ostaje da se pitamo kamo cilja ovakvo uređenje. Jer, ako se referentna vrijednost mijenja svakih šest mjeseci ne vidimo načina za ostvarenje odredbe koja utvrđuje da se utvrđena stopa odnosi na razdoblje od godinu dana.

Kamate na kamate

Razdoblje za koje je utvrđena stopa zatezne kamate osobito je važno jer od njega zavisi i način obračuna, a posljedica je da i rezultat izračuna može biti različit. Iako u propisima već dugo možemo pročitati da je zabranjen obračun kamate na kamate, u poslovnoj praksi bilo je slučajeva u kojima smo mogli vidjeti da se ta zabrana ne primjenjuje. Koplja su se uglavnom lomila oko načina obračuna jer različiti načini daju i različit rezultat pa su pomutnju unosili različiti odgovori na dva pitanja: obračun kamate na kamatu i način obračuna.

No ako je bilo kakvih dvojbi i bilo, njih je uklonio Zakon o kamatama⁸ koji je stupio na snagu 20.7.2004. godine, a koji je člankom 3. na nedvosmislen način utvrdio da se zatezna kamata obračunava primjenom dekurzivnoga jednostavnog kamatnog računa te da se zatezna kamata ne pripisuje glavnici.

Iako je većina odredbi Zakona o kamatama stavljena van snage stupanjem na snagu Zakona o obveznim odnosima, članak 3. ovog Zakona nikada nije stavljen van snage te je još uvijek važeća odredba koja glasi:

Članak 3.

(1) Zatezna kamata obračunava se primjenom dekurzivnoga jednostavnoga kamatnog računa na dospelu glavnicu bez pripisa zatezne kamate glavnici istekom obračunskog razdoblja.

(2) Pri obračunu zatezne kamate primjenjuje se ovaj matematički izraz:

⁷ Potražite ih u dijelu TIM4PIN INFO, na kraju TIM4PIN magazina.

⁸ Narodne novine, br. 94/2004.

$$K = \frac{C \times p \times n}{100}$$

gdje oznake imaju sljedeće značenje:

K = zatezna kamata

C = glavnica

p = stopa zatezne kamate

n = broj godina

(3) Pri obračunu zatezne kamate za obračunsko razdoblje kraće od jedne godine primjenjuje se kalendarski broj dana za tu godinu i koristi se ovaj matematički izraz:

$$K = \frac{C \times p \times d}{36.500}$$

odnosno za prijestupnu godinu:

$$K = \frac{C \times p \times d}{36.600}$$

gdje oznake imaju sljedeće značenje:

K = zatezna kamata

C = glavnica

p = stopa zatezne kamate

d = broj dana.

Treba pažljivo čitati da bi se uočio dio "bez pripisa kamate glavnici", što je dalo plodno tlo tvrdnjama da zakon nije na jasan način odredio da se na obračunatu kamatu po razdobljima obračuna ne smiju obračunavati kamate na kamate. Uslijedili su brojni pokušaji razjašnjavanja situacije, pa i vjerodostojno tumačenje navedenog zakona.

Trenutno važeće odredbe ZOO izričito propisuju u članku 31. da na dospjele a neisplaćene zatezne kamate ne teku zatezne kamate osim kad je to zakonom određeno te da se na iznos neisplaćenih kamata zatezne kamate mogu zahtijevati samo od dana kada je sudu podnesen zahtjev za njihovu isplatu. Praktično, to znači od dana tužbe, eventualno od dana podnošenja prijedloga za ovrhu, već zavisno o tome koje je pravne korake vjerovnih poduzeo.

3. Ugovaranje drugačije stope zatezne kamate

Svi elementi instituta zateznih kamata koje smo do sada obrađivali imaju značaj prisilnog propisa koji su svi dužni primijeniti doslovno onako kako glase.

No ipak ima dio u kojem je zakonodavac ugovornim stranama ostavio slobodu da svoje odnose urede i drugačije. Konkretno, vidjeli smo da se najviša stopa zatezne kamate određuje na temelju referentnih vrijednosti i da je ZOO u cijelosti uređuje.

No ugovorne strane koje zaključuju trgovačke ugovore, te kod ugovora između trgovca i osobe javnog prava, slobodne su ugovoriti nižu stopu zatezne kamate⁹ od one propisane zakonom. Pri tome moraju voditi računa da okolnosti slučaja, trgovački običaji i narav predmeta obveze ne ukazuju na to da bi takvim ugovaranjem bilo povrijeđeno načelo savjesnosti i poštenja te da bi bila prouzročena očigledna neravnopravnost u pravima i obvezama ugovornih strana. Ako bi se to dogodilo, takvo bi ugovaranje bilo ništetno, odnosno ne bi proizvodilo pravne učinke.

Zakon o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi

Zakon o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi¹⁰ (dalje: ZFPPN) uveden je u HR zakonodavstvo radi usklađenja s Europskom unijom, konkretno Direktivom 2011/07/EU¹¹. Nakon donošenja njegove prve inačice stručna javnost isticala je da Zakon zapravo nije usklađen s Direktivom te je u prvih godinu dana od donošenja značajno mijenjan čak u četiri navrata.

Izmjena koja je važna za materiju zateznih kamata dogodila se stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama ZFPPN objavljenog u Narodnim novinama br. 81. iz 2013. koji je stupio na snagu 30.6.2013. Ove su izmjene u tekst zakona dodale članak 12.a koji uređuje pitanje kamata za kašnjenje s plaćanjem te su također promijenjeni članci 13. i 14., a dodan je i članak 14a.

Prvo treba istaknuti da je HFPPN poseban zakon koji se odnosi na trgovačka društva, na odgovarajući način i na druge poduzetnike te na osobe javnog prava. Kad se prisjetimo da posebni zakoni u onom dijelu u kojem uređuju pojedinu materiju stavljaju van snage opći zakon, slijedi da se od 30.6.2013. ovaj propis primjenjuje na zatezne kamate u odnosima između osoba koje obavljaju neki oblik registrirane djelatnosti međusobno, kao i u odnosima između osoba javnog prava.

⁹ Čl. 29. st. 3. do 5. ZOO

¹⁰ Narodne novine, br. 108/2012., 144/2012., 81/2013., 112/13., 71/15. i 78/15.

¹¹ ECLI broj: 32011L0007, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0007>

Budući da se radi o prisilnom propisu koji na drugačiji način uređuje visinu stope zatezne kamate, njegovim stupanjem na snagu promijenila se visina stope zatezne kamate koja se primjenjuje u odnosima između poduzetnika međusobno te između poduzetnika i osoba javnog prava.

Direktiva 2011/07/EU koristi pojam "commercial transactions" koji obuhvaća "ugovore među poduzetnicima", a poduzetnicima smatra "svaku organizaciju, osim javne vlasti, koja djeluje u okviru svoje samostalne gospodarske ili profesionalne djelatnosti"¹². Slijedi da pojam "poduzetnik" obuhvaća sve osobe koje se bave bilo gospodarskim, bilo profesionalnim djelatnostima.

Tu razliku obrađuje i čl. 3. ZFPPN koji utvrđuje da je poduzetnik *"fizička ili pravna osoba koja samostalno obavlja gospodarsku ili profesionalnu djelatnost"*. Iz navedenog slijedi da je doseg ZFPPN nešto širi nego doseg ZOO jer su tom definicijom u krug osoba koje imaju pravo na višu stopu kamate uključene i samostalne djelatnosti, odnosno svi koji obavljaju gospodarsku ili profesionalnu djelatnost.

Posljedica stupanja na snagu ZFPPN odrazila se i na visinu stope zatezne kamate jer je ZFPPN utvrdio i način za izračun visine stope zatezne kamate. Tako je istom tom izmjenom u čl. 3., koji definira pojmove koje ZFPPN koristi, dodana (između ostaloga) t. 20. kojom je utvrđeno da je referentna stopa *"osnovna kamatna stopa za kašnjenje s plaćanjem a jednaka je prosječnoj kamatnoj stopi na stanja kredita odobrenih na razdoblje dulje od godine dana nefinancijskim trgovačkim društvima koja je izračunata za referentno razdoblje koje prethodi tekućem polugodištu umanjenoj za 3 postotna poena"*.

Jeste da je Izmjena uskladila HR zakonodavstvo s EU, no ujedno je unijela i na prvi pogled zbunjujuće elemente. Naime, od trenutka njenog stupanja na snagu imamo dualizam: odredbe Zakona o obveznim odnosima kao općeg propisa te odredbe Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi kao posebnog propisa.

Tako smo dobili i situaciju da je prema ZOO, koji je u to vrijeme još propisivao da se zatezna kamata utvrđuje prema visini eskontne stope, zatezna kamata za trgovačke ugovore i ugovore između trgovca i osobe javnog prava u razdoblju od 30.6.2013. pa do 31.7.2015. iznosila 15%, a da je za isto to razdoblje prema ZFPPN ona iznosila od 12,40% do 12,13%, zavisno o razdoblju - a što možete vidjeti u sljedećoj tablici:

1.7.2013	31.12.2013	12,40 %
----------	------------	---------

¹² Tea Hasić: Rokovi ispunjenja novčanih obveza prema Zakonu o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi, Zagrebačka pravna revija, Vol. 3, No 2, 2014.

1.1.2014	30.6.2014	12,35 %
1.7.2014	31.12.2014	12,29 %
1.1.2015	30.6.2015	12,14 %
1.7.2015	31.7.2015	12,13 %

Zabuna je samo na prvi pogled opravdana - jer nakon razmišljanja o hijerarhiji pravnih propisa uviđamo da smo se susreli sa situacijom u kojoj je posebnim zakonom materija uređena na drugačiji način od općeg načela, te se zbog toga opće načelo prestaje primjenjivati u odnosima između poduzetnika.

Kasnije je izmjenom Zakona o obveznim odnosima objavljenima u Narodnim novinama br. 78/15. koje su stupile na snagu 1. kolovoza 2015. izjednačen način utvrđivanja referentne stope od koje se izračunava zatezna kamata pa sad oba propisa imaju odredbe koje dovode do istog rezultata.

Posebnost ZFPPN je i u tome što članak 13., za slučaj u kojem osoba javnog prava koja je dužnik novčane obveze kasni s plaćanjem, propisuje i obvezu isplate posebne naknade u kunama, a koja je utvrđena u protuvrijednosti 40 Eura. Na ovu naknadu vjerovnik ima pravo bez obzira na to je li pretrpio kakvu štetu zbog dužnikovog zakašnjenja, a pravo na naknadu ni na koji način ne umanjuje, ne ograničava niti isključuje pravo vjerovnika na naknadu štete, troškove postupka prisilne naplate i ostala prava koja mu pripadaju zbog dužnikovog zakašnjenja.